

Господарське право; господарсько-процесуальне право

УДК 346.1+340.13

Кулик Олег Ігорович

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник
відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

Kulyk Oleh

*PhD in Law, Research Fellow,
Department for the Modernization of Economic Law and Legislation Issues
State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal
Research of the National Academy of Sciences of Ukraine»
ORCID: 0000-0003-1195-9869*

**ВПЛИВ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ СУДУ ЄС НА
ДОКТРИНАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ В УКРАЇНІ
THE CASE LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN
UNION (CJEU) IMPACT ON THE DOCTRINAL INTERPRETATION
OF THE APPLICATION OF ADMINISTRATIVE AND ECONOMIC
SANCTIONS IN UKRAINE**

***Анотація.** Вступ. За вчинення порушень у сфері господарювання до суб'єктів господарювання можуть застосовуватись адміністративно-господарські санкції. Ці санкції застосовуються суб'єктами владних повноважень і відіграють значну роль у підтриманні правового господарського порядку. Водночас як загалом правове регулювання господарської діяльності, так і відповідальність у формі застосування адміністративно-господарських санкцій за порушення правил здійснення*

господарської діяльності, зазнають змін під впливом євроінтеграційних процесів, а тому Україні доцільно аналізувати прецеденту практику Суду ЄС.

Мета. Метою дослідження є розробка наукових положень щодо застосування адміністративно-господарських санкцій під впливом прецедентної практики Суду ЄС.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження виступили положення актів *acquis communautaire*, нормативно-правових актів України, наукові розробки та інформаційні матеріали. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які використовуються у юридичній науці. У процесі досягнення поставленої мети застосовувались такі методи дослідження: формально-логічний; компаративний інструментарій порівняльно-правового методу, спеціально-юридичний метод; метод техніко-юридичного аналізу та загальнотеоретичний метод.

Результати. Дослідженням виявлено, що адміністративно-господарські санкції визнаються дієвим механізмом утвердження правового господарського порядку в практиці Суду ЄС. Така форма господарсько-правової відповідальності як застосування адміністративно-господарських санкцій, що передбачена в *acquis communautaire*, – знаходить прояв у вигляді застосування адміністративно-господарських штрафів й деяких інших адміністративно-господарських санкцій (наприклад, є стягнення неправомірно виплачених пільг, позбавлення дозволів тощо). Практика Суду ЄС щодо застосування таких санкцій здебільшого демонструє неврахування суб'єктивної сторони складу господарського правопорушення, за яке застосовуються санкції, у той час, як на рівні доктринальних розробок все частіше піднімаються питання щодо

поширення принципу *nulla poena sine culpa* на застосування адміністративно-господарських санкцій.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на дослідженні інших аспектів відповідальності суб'єктів господарювання в практиці Суду ЄС.

Ключові слова: адміністративно-господарські санкції, господарська відповідальність, Суд ЄС, прецедентне право Суду ЄС, наближення законодавства України до *acquis communautaire*.

Summary. *Introduction.* Administrative and economic sanctions may be imposed on business entities for violations in the economic sphere. These sanctions are imposed by public authorities and play a significant role in maintaining legal economic order. At the same time, both the general legal regulation of economic activity and liability in the form of administrative and economic sanctions for violations of the rules of economic activity are undergoing changes under the influence of European integration processes, and therefore it is advisable for Ukraine to analyze the case law of the EU Court.

Purpose. The purpose of the study is to develop scientific provisions on the application of administrative and economic sanctions under the influence of the case law of the EU Court.

Materials and methods. The research materials included provisions of the *acquis communautaire*, regulatory acts of Ukraine, scientific developments, and informational materials. The methodological basis of the research is general scientific and special methods of scientific knowledge used in legal science. In the process of achieving the aim of the research, the following research methods were used: formal-logical; comparative tools of the comparative-legal method, special-legal method; method of technical-legal analysis and general-theoretical method.

*Results. The study found that administrative and economic sanctions are recognized as an effective mechanism for establishing legal economic order in the practice of the EU Court. This form of economic and legal liability, as provided for in the *acquis communautaire*, manifests itself in the form of administrative and economic fines and certain other administrative and economic sanctions (e.g., recovery of unduly paid benefits, revocation of permits, etc.). The practice of the EU Court regarding the application of such sanctions, for the most part, demonstrates a disregard for the subjective aspect of the commercial offense for which the sanctions are applied, while at the level of doctrinal developments, questions are increasingly being raised regarding the extension of the *nulla poena sine culpa* principle to the application of administrative and commercial sanctions.*

Discussion. Further research should focus on examining other aspects of the liability of economic operators in the practice of the Court of Justice of the European Union.

Key words: *administrative and economic sanctions, economic liability, EU Court of Justice, case law of the EU Court of Justice, approximation of Ukrainian legislation to the *acquis communautaire*.*

Постановка проблеми. За вчинення порушень у сфері господарювання до суб’єктів господарювання можуть застосовуватись адміністративно-господарські санкції. Ці санкції застосовуються суб’єктами владних повноважень і відіграють значну роль у підтриманні правового господарського порядку, зокрема О. А. Трегуб наголошував, що їх переваги та прихований потенціал особливо помітні на фоні нездатності звичних заходів юридичної відповідальності, насамперед адміністративної, забезпечити належну охорону правопорядку, гарантувати дотримання прав людини та інтересів суспільства [1, с. 61].

Водночас як загалом правове регулювання господарської діяльності, так і відповідальність у формі застосування адміністративно-господарських санкцій за порушення правил здійснення господарської діяльності, зазнають змін під впливом євроінтеграційних процесів, а тому Україні доцільно аналізувати актуальні підходи Європейського Союзу (далі – ЄС) у цій сфері, зокрема і прецеденту практику Суду ЄС. Погляд на це питання саме крізь призму практики Суду ЄС пояснюється тим, що Суд ЄС є ключовим судовим органом в ЄС, який покликаний забезпечити єдність тлумачення та застосування права ЄС, створити спільну правову основу для держав-членів, забезпечити єдності судової практики, а також забезпечити однорідність понятійного апарату права ЄС [2].

На законодавчому рівні загальні положення щодо застосування адміністративно-господарських санкцій наразі відображені в Законі України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 р. № 4196-IX. Окремі норми також містяться у різних нормативно-правових актах, зокрема в Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 р. № 875-XII та деяких інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питання застосування адміністративно-господарських санкцій розглядались багатьма вченими у межах господарського права, зокрема такими як: А. Г. Бобкова [3], І. О. Віхрова [4], М. М. Войнарівський [5, 6], О. П. Подцерковний [5], О. А. Трегуб [1], З. Ф. Татькова [7], В. С. Щербина [8] та ін. Проте питання їх застосування в контексті практики Суду ЄС практично не досліджувались. Наведене вказує на актуальність заявленої теми дослідження.

Метою статті є розробка наукових положень щодо застосування адміністративно-господарських санкцій під впливом прецедентної практики Суду ЄС.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження виступили положення актів *acquis communautaire*, нормативно-правових актів України, наукові розробки та інформаційні матеріали.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які використовуються у юридичній науці. У процесі досягнення поставленої мети застосовувались такі методи дослідження: за допомогою формально-логічного методу досліджувалися основні поняття та проводився аналіз нормативно-правових актів України і актів *acquis* ЄС. Застосування компаративного інструментарію порівняльно-правового методу, який використовує синхронічний і діахронічний методи, дозволило не тільки окреслити проблему визначення основних векторів розвитку наукової доктрини, але й сформувати раціональну систему координат подальшого її розвитку з урахуванням практики Суду ЄС. У процесі компаративістського дослідження було розглянуто підходи Суду ЄС та європейських правників до врахування суб'єктивної сторони господарського правопорушення при застосуванні адміністративно-господарських санкцій, та зіставлено наведені підходи з практикою Верховного Суду та напрацюваннями української правової науки. Спеціально-юридичний метод дозволив тлумачити значення окремих термінів та правових категорій. Метод техніко-юридичного аналізу та загальнотеоретичний дозволив використати та розвинути положення загальнопоняттєвого апарату з теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Загальні положення про застосування адміністративно-господарських санкцій врегульовував ГК України, який наразі уже втратив чинність. Однак положення ГК, якими регламентувались зазначені питання, були інкорпоровані у Закон України

«Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», де зазначено, що за порушення встановлених законодавством правил здійснення підприємницької діяльності уповноважені органи державної влади або органи місцевого самоврядування застосовують до юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців адміністративно-господарські санкції – заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення та ліквідацію його наслідків (ч. 1 ст. 15).

І. О. Віхрова підсумувала, що адміністративно-господарські санкції – заходи господарсько-правової відповідальності, спрямовані на утвердження суспільного господарського порядку в економічній сфері [4, с. 154]. Підставами застосування адміністративно-господарських санкцій називають сукупність фактичних і правових підстав, зокрема – порушення правил здійснення господарської діяльності, яке може виражатись або лише у факті порушення цих правил (адміністративно-господарський штраф), або вимагає наявності повного складу об'єктивної сторони правопорушення [3, с. 315]. Згідно з останньою позицією, адміністративно-господарські санкції, тим паче адміністративно-господарський штраф, застосовуються без урахування суб'єктивної сторони складу правопорушення – вини. У підручнику за ред. В. С. Щербини також вказується, що для застосування адміністративно-господарських санкцій достатньо лише факту господарського правопорушення, незалежно від вини суб'єкта господарювання [8, с. 520]. При цьому вину, як суб'єктивний елемент складу господарського правопорушення, необхідно розуміти як невжиття правопорушником усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення [9, с. 129].

Щоправда З. Ф. Татькова вважає, що питання вини має вирішуватись на загальних засадах. Учена доводить, що за загальним правилом учасник господарських відносин несе відповідальність за порушення правил

здійснення господарської діяльності лише у разі наявності його вини. Тому, на думку З. Ф. Татькової, суб'єкт господарювання відповідає за порушення правил здійснення господарської діяльності тільки при наявності вини, у випадках, встановлених законом, а аналіз практики застосування адміністративно-господарських санкцій свідчить про те, що у більшості випадків питання вини не піднімається [7, с. 1000].

У світлі наведеного можливо привести приклад, за якого питання вини все ж піднімається. Так, Верховний Суд у складі палати для розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду у постанові 26 червня 2018 року у справі № 806/1368/17 дійшов висновку, що законом передбачена відповідальність у вигляді адміністративно-господарських санкцій для підприємств, які не забезпечили середньооблікову чисельність працюючих осіб з інвалідністю відповідно до установленого нормативу. Разом з тим, законом передбачено і випадки, у яких суб'єкт господарювання звільняється від відповідальності за вчинене ним правопорушення у сфері господарювання. Отже, суб'єкт звільняється від відповідальності, зокрема, за порушення правил здійснення господарської діяльності (тобто від адміністративно-господарських санкцій), якщо доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення правопорушення. Тому необхідно перевірити, чи вжив суб'єкт господарювання залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення [10]. Такий же висновок зроблений Верховним Судом в постанові від 21 серпня 2018 року у справі № 817/650/17 [11].

Вочевидь, вина при застосуванні адміністративно-господарської санкції в наведеному випадку береться в розрахунок й одного лише факту допущення порушення, – не працевлаштування осіб з інвалідністю, замало. Верховний Суд сформулював правову позицію, за якої категоричне нівелювання суб'єктивної сторони господарського правопорушення при

застосуванні адміністративно-господарських санкцій суперечить зробленим судом висновкам.

Однак в контексті євроінтеграційних процесів доцільно розглянути підходи ЄС у застосуванні адміністративно-господарських санкцій. Вплив ЄС відбувається і в державах, що уже давно є членами ЄС. До прикладу щодо Німеччини М. М. Войнарівський підсумував, що в останні десятиліття законодавство ЄС значно впливало не те, що Німецький Комерційний кодекс доповнився положеннями про адміністративні штрафи, які накладаються на суб'єктів господарювання за ті чи інші порушення правил ведення бізнесу [6, с. 31]. З урахуванням ролі Суду ЄС та впливу його прецедентної практики на правозастосування необхідно проаналізувати відповідні підходи, відображені в рішеннях Суду ЄС, зокрема з питань врахування вини при застосуванні адміністративно-господарських санкцій.

Насамперед згідно з позицією Суду ЄС, санкції (в т.ч. адміністративно-господарські) необхідні для належного адміністрування та ефективного виконання законодавства ЄС, наприклад у сфері сільськогосподарської діяльності [12]. Ю. Шварце (Schwarze) вважає, що санкції є важливим інструментом політики ЄС. В основному це штрафи, що застосовуються в антимонопольному законодавстві та законодавстві про захист економічної конкуренції. Іншими видами санкцій, особливо поширеними в сільськогосподарському секторі, є стягнення неправомірно виплачених пільг, іноді в поєднанні з додатковою платою, тимчасове позбавлення дозволів або конфіскація застави або депозиту. При цьому вчений зазначає, що такі інструменти, як штрафи та додаткові збори, виконують також запобіжні та каральні функції [13, с. 101].

Цей підхід ілюструється рішенням Суду ЄС у справі C-418/11 за позовом «Texdata Software GmbH». Національний суд держави-члена ЄС, що розглядав спір, вирішив направити звернення щодо ухвалення

преюдиціального рішення (preliminary ruling), щоб пересвідчитись, чи законодавство Австрії щодо штрафних санкцій, що застосовуються до компаній, які не надали річні звіти, є сумісним із законодавством ЄС. Згідно з прийнятим у справі рішенням законодавство передбачає, що після закінчення встановленого законом дев'ятимісячного строку для розкриття документів бухгалтерського обліку на компанію, філіал якої знаходиться на території відповідної держави-члена, накладається мінімальний штраф 700 євро негайно й без попередження і надання компанії можливості висловити свою думку з приводу порушення обов'язку розкривати інформацію. Це рішення роз'яснює національні правила застосування штрафних санкцій за порушення законодавства ЄС. [14]. Тобто вина суб'єкта господарювання фактично нівелюється.

Хоча справі C-210/10 за позовом Márton Urbán до Vámés Pénzügyszerűsítő Északalföldi Regionális Parancsnoksága Суд ЄС прийняв рішення про те, що вимогу пропорційності, установлену в статті 19(1) і (4) Регламенту (ЄС) № 561/2006, необхідно тлумачити як вимогу, що виключає застосування системи штрафних санкцій, як-от тієї, яку запроваджено урядовою постановою № 57/2007 про розмір штрафів за порушення певних положень щодо дорожніх перевезень вантажів і пасажирів, яка передбачає стягнення фіксованої суми штрафу за будь-які порушення, незалежно від тяжкості, правил використання бланків, установлених статтями 13-16 Регламенту Комісії (ЄЕС) № 3821/85 від 20 грудня 1985 р. Це рішення демонструє необхідність знаходити баланс між суворістю санкцій та пропорційністю [15]. Тому логічно, що вина (її ступінь) мала б братись в розрахунок.

Приклад, що вартий уваги в наведеному контексті включає також справу C-210/00 «Käserei Champignon Hofmeister GmbH» & Co. KG до Hauptzollamt Hamburg-Jonas. Спірним питанням було положення, яке дозволяє застосовувати санкції без доведення вини. Суб'єкт

господарювання (сироварня) подав заявку і отримав експортну компенсацію за сирну пасту, вироблену третьою стороною. Перевірка виявила, що товар містив рослинний жир і тому мав бути класифікований за іншим номером у Списку товарів Спільної сільськогосподарської політики (САР), ніж той, що був вказаний у заявці на відшкодування. Німецька митна та акцизна служба вимагала повернення субсидії, а також сплати штрафу. Суб'єктивної провини не було виявлено, а єдиним винятком із застосування штрафу згідно з регламентом були випадки форс-мажорних обставин. На відміну від думки позивача, Суд ЄС постановив, що санкція не може вважатися кримінальною, отже, принцип *nulla poena sine culpa* (немає покарання без вини) не застосовується [16].

Принцип *nulla poena sine culpa* підданий аналізу в праці Ф. Де Йонга (De Jong) у контексті галузей європейського права, які вчений іменує «квазікримінальне право», переважно маючи на увазі конкурентне та адміністративне право ЄС. Учений вважає, що принцип *nulla poena sine culpa* має враховуватись при визначенні вини у вченні порушення, а також застосування покарання, яке має бути пропорційним вині особи, що включає тяжкість відповідного правопорушення [17, с. 217-219]. Крім того, Ф. Де Йонг (De Jong) наводить додаткові приклади нівелювання вини. Зокрема, що відповідальність за порушення статей 101 та 102 Договору про функціонування ЄС встановлюється на рівні підприємств або «економічних одиниць». Згідно з цим «економічним підходом», група осіб у певних випадках може бути притягнута до колективної відповідальності за одне порушення. А у відносинах між материнською та дочірньою компаніями материнська компанія у певних випадках може бути притягнута до відповідальності за порушення, вчинене її дочірньою компанією, навіть якщо материнська компанія не брала участі у вчиненні порушення [17, с. 217].

Варто зазначити, що Ю. Шварце (Schwarze) також наголошує, що принаймні деякі санкції слід розглядати як «кримінальні», а не адміністративні з ряду причин. Зокрема, що запобіжний та каральний вплив певних санкцій є таким, що їх слід переглядати відповідно до суворих стандартів кримінального права. Відповідно до статті 23 Регламенту 1/2003 (раніше стаття 15 Регламенту 17/62), порушення правил конкуренції, встановлених статтями 81 та 82 Договору, можуть каратися штрафами у розмірі до десяти відсотків від обороту підприємства за попередній фінансовий рік. Хоча на початковому етапі існування Європейського співтовариства штрафи були відносно низькими, з часом вони постійно зростали [13, с. 102].

Отже, питання вини у застосуванні адміністративно-господарських санкцій є актуальним і в прецедентній практиці Суду ЄС і ця практика наразі сформована так, що адміністративно-господарські санкції, зокрема адміністративно-господарський штраф, застосовуються незалежно від вини суб'єкта господарювання на підставі одного лише факту допущення порушення.

Правове регулювання господарської діяльності в Україні перебуває у «перехідному періоді» і, більше того, особливості такого регулювання мають враховувати умови воєнного стану. В цьому контексті О. П. Подцерковний та М. М. Войнарівський вважають, що розвиток адміністративно-господарських санкцій під час дії воєнного стану повинен ґрунтуватися на наданні суддям більшої дискреції у визначенні розміру відповідальності суб'єктів господарювання за порушення правил здійснення господарської діяльності. Ця дискреція може передбачати урахування вини, наявності реальної можливості виконати приписи законодавства, та інші пом'якшувальні обставини, що впливають з умов воєнного стану [5, с. 406]. Таким чином, в сучасних умовах питання врахування ступеня вини та взагалі її наявності при застосуванні

адміністративно-господарських санкцій продовжує стояти досить гостро і необхідно підтримати позиції, які передбачають доцільність врахування принципу *nulla poena sine culpa* при застосуванні адміністративно-господарських санкцій, хоча і поточна практика Суду ЄС йде всупереч з такими позиціями.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, адміністративно-господарські санкції визнаються дієвим механізмом утвердження правового господарського порядку в прецедентній практиці Суду ЄС. Така форма господарсько-правової відповідальності як застосування адміністративно-господарських санкцій, що передбачена в *acquis communautaire*, – знаходить прояв у вигляді застосування адміністративно-господарських штрафів й деяких інших адміністративно-господарських санкцій (наприклад, є стягнення неправомірно виплачених пільг, позбавлення дозволів тощо). Практика Суду ЄС щодо застосування таких санкцій здебільшого демонструє неврахування суб'єктивної сторони складу господарського правопорушення, за яке застосовуються санкції, у той час, як на рівні доктринальних розробок все частіше підіймаються питання щодо поширення принципу *nulla poena sine culpa* на застосування адміністративно-господарських санкцій.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на дослідженні інших аспектів відповідальності суб'єктів господарювання в практиці Суду ЄС.

Література

1. Трегуб О. А. Адміністративно-господарські санкції за правопорушення у сфері поводження з відходами: передумови і перспективи застосування. *Економіка та право*. 2017. № 1(46). С. 61–68. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2017.01.061>

2. Смирнова К., Монаєнко А. Роль практики Суду ЄС у наближенні законодавства до права ЄС. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/rol-praktiki-sudu-es-u-nablizhenni-zakonodavstva-do-prava-es.html> (дата звернення: 26.11.2025).

3. Господарське право : практикум / А. Г. Бобкова (кер. авт. кол.), Ю. О. Моїсєєв, Ю. М. Павлюченко та ін. ; за заг. ред. А. Г. Бобкової. – Харків : Право, 2018. 592 с.

4. Віхрова І. О. Адміністративно-господарські санкції як заходи господарсько-правової відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 151-155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_2_37 (дата звернення: 26.11.2025).

5. Подцерковний О. П., Войнарівський М. М. Адміністративно-господарські санкції під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 1, № 5. С. 400–406. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.66>

6. Войнарівський М. М. Адміністративно-господарські санкції в німецькому комерційному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 67. С. 30–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.67.6>

7. Татькова З. Ф. Відповідальність у формі застосування адміністративно-господарських санкцій. *Форум права*. 2011. № 1. С. 998-1007. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_161.pdf (дата звернення: 26.11.2025).

8. Господарське право (загальна частина) : підручник / за ред. В. С. Щербини, В. В. Резнікової. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 588 с.

9. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / [редкол. вид.: Тацій В. Я. та ін.]; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого.

Харків : Право, 2016. Т. 15 : Господарське право / [редкол.: В. А. Устименко (голова) та ін.]. 2019. 780.

10. Постанова Верховного Суду від 26 червня 2018 р. у справі № 806/1368/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74992116> (дата звернення: 26.11.2025).

11. Постанова Верховного Суду від 21 серпня 2018 р. у справі № 817/650/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76033528> (дата звернення: 26.11.2025).

12. Judgment of Court of Justice of the European Union (CJEU) of 27.10.1992 in no. C-240/90. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61990CJ0240>. (дата звернення: 26.11.2025).

13. Schwarze J. Judicial review of European administrative procedure. *Law and contemporary problems*. 2004. Vol. 68, no. 1. P. 85–106. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol68/iss1/5> (дата звернення: 26.11.2025).

14. Judgment of Court of Justice of the European Union (CJEU) of 26.09.2013 in no. C-418/11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62011CJ0418> (дата звернення: 26.11.2025).

15. Judgment of Court of Justice of the European Union (CJEU) of 09.02.2012 in no. C-210/10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0210> (дата звернення: 26.11.2025).

16. Judgment of Court of Justice of the European Union (CJEU) of 11.07.2002 in no. C-210/00. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62000CJ0210&qid=1764158571878> (дата звернення: 26.11.2025).

17. De Jong F. Four Dimensions of Nulla Poena Sine Culpa: The Principle of Individual Culpability in Contexts of Criminal and Quasi-criminal

Law Enforcement in Europe. *Criminal and Quasi-criminal Enforcement Mechanisms in Europe*. 2022. P. 137–219.

DOI: <https://doi.org/10.5040/9781509932894.ch-007>. URL:

https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/420340/Four_dimensions_of_Nulla_Poena_Sine_Culpa_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 26.11.2025).

References

1. Trehub, O. A. (2017). Administratyvno-hospodarski sanktsii za pravoporushennia u sferi povodzhennia z vidkhodamy: peredumovy i perspektyvy zastosuvannia [Administrative-economic sanctions for the offences in sphere of waste management: preconditions and prospects of application]. *Ekonomika ta pravo*, (1(46)), 61–68. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2017.01.061> [in Ukrainian].

2. Smyrnova, K., & Monaienko, A. (2025). Rol praktyky Sudu YeS u nablyzheni zakonodavstva do prava YeS [The role of EU Court practice in approximating legislation to EU law]. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/rol-praktiki-sudu-es-u-nablizheni-zakonodavstva-do-prava-es.html> [in Ukrainian].

3. Bobkova, A. H., Moisieiev, Yu. O., Pavliuchenko, Yu. M., & others. (2018). *Hospodarske pravo: praktykum* [Commercial law: practical workshop]. Pravo [in Ukrainian].

4. Vikhrova, I. O. (2015). Administratyvno-hospodarski sanktsii yak zakhody hospodarsko-pravovoi vidpovidalnosti [Administrative economic sanctions as a measure of economic and legal responsibility]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (2), 151–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_2_37 [in Ukrainian].

5. Podtserkovnyi, O. P., & Voinarivskyi, M. M. (2025). Administratyvno-hospodarski sanktsii pid chas voiennoho stanu [The legal

regime of administrative and economic sanctions (AES) under martial law]. *Analitichno-porivnialne pravo navstvo*, 1(5), 400–406. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.66> [in Ukrainian].

6. Voinarivskyi, M. M. (2024). Administratyvno-hospodarski sanktsii v nimetskomu komertsiiinomu pravi [Administrative and economic sanctions in German commercial law]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: *Yurysprudentsiia*, (67), 30–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.67.6> [in Ukrainian].

7. Tatkova, Z. F. (2011). Vidpovidalnist u formi zastosuvannia administratyvno-hospodarskykh sanktsii [The Responsibility in the Form of Administrative Commercial Sanctions Use]. *Forum prava*, (1), 998–1007. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_161.pdf [in Ukrainian].

8. Shcherbyna, V. S., & Rieznikova, V. V. (2023). *Hospodarske pravo (zahalna chastyna)* [Commercial law (general part)]. Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].

9. Tatsii, V. Ya., & others. (2019). Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 t. [Great Ukrainian Legal Encyclopedia in 20 volumes] (Vol. 15). *Nats. akad. prav. nauk Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho* [in Ukrainian].

10. Supreme Court, June 26, 2018, 806/1368/17 (Ukraine). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74992116> [in Ukrainian].

11. Supreme Court, August 21, 2018, 817/650/17 (Ukraine). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76033528> [in Ukrainian].

12. Federal Republic of Germany v Commission of the European Communities, Court of Justice of the European Union (CJEU), October 27, 1992, C-240/90. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61990CJ0240>

13. Schwarze, J. (2004). Judicial review of European administrative procedure. *Law and Contemporary Problems*, 68(1), 85–106. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol68/iss1/5>

14. Texdata Software GmbH, Court of Justice of the European Union (CJEU), September 26, 2013, C-418/11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62011CJ0418>

15. Márton Urbán v Vámés Pénzügyőrség Észak-alföldi Regionális Parancsnoksága, Court of Justice of the European Union (CJEU), February 9, 2012, C-210/10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0210>

16. Käserei Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas, Court of Justice of the European Union (CJEU), July 11, 2002, C-210/00. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62000CJ0210&qid=1764158571878>

17. De Jong, F. (2022). Four Dimensions of Nulla Poena Sine Culpa: The Principle of Individual Culpability in Contexts of Criminal and Quasi-criminal Law Enforcement in Europe. In *Criminal and Quasi-criminal Enforcement Mechanisms in Europe* (pp. 137–219). DOI: <https://doi.org/10.5040/9781509932894.ch-007>. URL: https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/420340/Four_dimensions_of_Nulla_Poena_Sine_Culpa_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y